

Postępowanie karne
SNP (z)

Zajęcia nr 16:

Postulat szybkości postępowania. Skarga na
przewlekłość.

Rzetelny proces karny.

mgr Błażej Boch

Katedra Postępowania Karnego

Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii

Uniwersytet Wrocławski

Standardy międzynarodowe

- Oprócz Konstytucji w procesie karnym należy brać pod uwagę konwencje międzynarodowe w szczególności – MPPOiP, EKPC i KPP.
- Por. w szczególności: art. 14 MPPOiP, art. 5 i **6 EKPC**, art. 47 KPP

art. 6 ust. 1 i 2 EKPC

1. Każdy ma prawo do sprawiedliwego i publicznego rozpatrzenia jego sprawy w rozsądnym terminie przez niezawisły i bezstronny sąd ustanowiony ustawą przy rozstrzyganiu o jego prawach i obowiązkach o charakterze cywilnym albo o zasadności każdego oskarżenia w wytoczonej przeciwko niemu sprawie karnej. Postępowanie przed sądem jest jawne, jednak prasa i publiczność mogą być wyłączone w całości lub części rozprawy sądowej ze względów obyczajowych, z uwagi na porządek publiczny lub bezpieczeństwo państwowe w społeczeństwie demokratycznym, gdy wymaga tego dobro małoletnich lub gdy służy to ochronie życia prywatnego stron albo też w okolicznościach szczególnych, w granicach uznanych przez sąd za bezwzględnie konieczne, kiedy jawność mogłaby przynieść szkodę interesom wymiaru sprawiedliwości.
2. Każdego oskarżonego o popełnienie czynu zagrożonego karą uważa się za niewinnego do czasu udowodnienia mu winy zgodnie z ustawą

Art. 6 ust. 3 EKPC – Konwencyjny standard minimalny praw procesowych oskarżonego

3. Każdy oskarżony o popełnienie czynu zagrożonego karą ma co najmniej prawo do:
- a) niezwłocznego otrzymania szczegółowej informacji w języku dla niego zrozumiałym o istocie i przyczynie skierowanego przeciwko niemu oskarżenia;
 - b) posiadania odpowiedniego czasu i możliwości do przygotowania obrony;
 - c) bronięcia się osobiście lub przez ustanowionego przez siebie obrońcę, a jeśli nie ma wystarczających środków na pokrycie kosztów obrony, do bezpłatnego korzystania z pomocy obrońcy wyznaczonego z urzędu, gdy wymaga tego dobro wymiaru sprawiedliwości;
 - d) przesłuchania lub spowodowania przesłuchania świadków oskarżenia oraz żądania obecności i przesłuchania świadków obrony na takich samych warunkach jak świadków oskarżenia;
 - e) korzystania z bezpłatnej pomocy tłumacza, jeżeli nie rozumie lub nie mówi językiem używanym w sądzie.

Sprawność postępowania (rozstrzygnięcie sprawy w rozsądnym terminie)

Art. 2 § 2! – zasada
prawdy materialnej



Instytucje w k.p.k. służące przyspieszeniu postępowania to m.in.:

- Porozumienia procesowe
- Mediacja
- Terminy procesowe
- Tryby szczególne (przyspieszone, nakazowe)
- Możliwość sporządzenia protokołu ograniczonego

Kryteria oceny rozsądnego terminu trwania postępowania według ETPC

1. Złożoność sprawy
2. Wielość czynności dowodowych
3. Postawa organów właściwych do rozpoznania sprawy
4. Zachowanie oskarżonego w procesie (np. celowe przedłużanie postępowania)
5. Stopień uciążliwości postępowania dla oskarżonego

Sprawiedliwość proceduralna jak cel procesu

- Obok celów z art. 2 celem procesu karnego jest osiągnięcie stanu sprawiedliwości proceduralnej
- Sprawiedliwość proceduralna – osoba przeciwko której lub na rzecz której toczy się proces powinna być przekonana, że organy procesowe zrobiły wszystko, aby prawu stało się zadość, postępując w stosunku do niej zgodnie z prawem, sumiennie i w najlepszej woli.

S. Waltoś, P. Hofmański, *Proces karny. Zarys systemu*,

Warszawa 2013, s. 24 – 25

Doktrynalne cele procesu karnego

Sprawiedliwość karnomaterialna

- Do odpowiedzialności karnej może zostać pociągnięty jedynie sprawca przestępstwa.
- Konieczne jest dokonanie prawidłowej kwalifikacji czynu oskarżonego

Sprawiedliwość proceduralna

- Obok celów z art. 2 celem procesu karnego jest osiągnięcie stanu sprawiedliwości proceduralnej
- Sprawiedliwość proceduralna – osoba przeciwko której lub na rzecz której toczy się proces powinna być przekonana, że organy procesowe zrobiły wszystko, aby prawu stało się zadość, postępując w stosunku do niej zgodnie z prawem, sumiennie i w najlepszej woli.

S. Waltoś, P. Hofmański, *Proces karny. Zarys systemu*,

Warszawa 2013, s. 24 – 25

Skarga na przewlekłość postępowania

Źródło: Ustawa z dnia 17 czerwca 2004. (t.j. Dz. U. z 2018r., poz. 75) o skarze na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w postępowaniu przygotowawczym prowadzonym lub nadzorowanym przez prokuratora i postępowaniu sądowym bez nieuzasadnionej zwłoki.

Ustawa ta dotyczy zarówno postępowania karnego, jak i cywilnego, czy też sądownoadministracyjnego i egzekucyjnego.

Zakres przedmiotowy – art. 1

Ustawa reguluje zasady i tryb wnoszenia oraz rozpoznawania skargi strony, której prawo do rozpoznania sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki zostało **naruszone** na skutek:

- **działania**

lub

- **bezczynności**

sądu lub prokuratora prowadzącego/nadzorującego postępowanie przygotowawcze.

Przesłanki wniesienia skargi – art. 2

- postępowanie zmierzające do wydania rozstrzygnięcia kończącego postępowanie w sprawie trwa dłużej niż to konieczne dla wyjaśnienia istotnych okoliczności faktycznych i prawnych albo
- dłużej niż to konieczne do załatwienia sprawy egzekucyjnej lub innej dotyczącej wykonania orzeczenia sądowego (**przewlekłość postępowania**)
- odpowiednio ww. stosuje się do postępowania przygotowawczego
- strona wnosi skargę o stwierdzenie, że w postępowaniu, którego skarga dotyczy, nastąpiło naruszenie jej prawa do rozpoznania sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki

Kryteria oceny przewlekłości – art. 2 ust. 2

- terminowość i prawidłowość podejmowanych czynności;
- łączny dotychczasowy czas postępowania od jego wszczęcia do chwili rozpoznania skargi, niezależnie od tego na jakim etapie skarga została wniesiona;
- charakter sprawy, stopień faktycznej i prawnej jej złożoności, znaczenie dla strony, która wniosła skargę, rozstrzygniętych w niej zagadnień;
- zachowanie się stron, a w szczególności strony, która zarzuciła przewlekłość postępowania.

Uprawnieni do wniesienia skargi – art. 3

- postępowanie o przestępstwa skarbowe i wykroczenia skarbowe – **strona**;
- postępowanie w przedmiocie odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary – **strona lub wnioskodawca**;
- postępowanie karne – strona oraz pokrzywdzony, nawet jeśli nie jest stroną;
- postępowanie w sprawach o wykroczenia - **strona**

Organ właściwy do rozpoznania skargi – art. 4

- Reguła: sąd przełożony nad sądem, przed którym toczy się postępowanie.
- Jeśli skarga dotyczy postępowania przed sądem rejonowym i sądem okręgowym – w całości sąd apelacyjny.
- Jeśli skarga dotyczy postępowania przed sądem okręgowym i sądem apelacyjnym – w całości sąd apelacyjny.
- Jeśli skarga dotyczy postępowania przed sądem apelacyjnym lub Sądem Najwyższym – Sąd Najwyższy.
- Jeśli skarga dotyczy postępowania przygotowawczego – w całości sąd przełożony nad sądem, który byłby właściwy rzeczowo do rozpoznania sprawy.
- Jeśli skarga dotyczy przewlekłości postępowania w sprawach o przestępstwa skarbowe i wykroczenia skarbowe lub postępowania karnego, które toczy się przed sądem – sąd właściwy według przepisów art. 4 ust. 1-2 jest właściwy do rozpoznania skargi w zakresie przewlekłości postępowania przygotowawczego

Wniesienie skargi – art. 5

- skargę wnosi się **w toku postępowania w sprawie!**
- składa się ją **do sądu, przed którym toczy się postępowanie**
- w postępowaniu przygotowawczym – składa się do **prokuratora prowadzącego lub nadzorującego to postępowanie**

Wymogi formalne skargi – art. 6

- powinna czynić zadość wymaganiom przewidzianym dla pisma procesowego;
- opłata: 200 zł;
- **obligatoryjnie:**
 - żądanie **stwierdzenia przewlekłości** postępowania w sprawie, której skarga dotyczy;
 - przytoczenie **okoliczności** uzasadniających żądanie;
- **fakultatywnie:**
 - żądanie wydania sądowi rozpoznającemu sprawę albo prokuratorowi prowadzącemu lub nadzorującemu postępowanie przygotowawcze **zalecenia podjęcia** w wyznaczonym terminie odpowiednich czynności;
 - żądanie zasądzenia **odpowiedniej sumy pieniężnej**

Rozpoznanie skargi

- Skład: **trzech sędziów**.
- Stosuje się odpowiednio przepisy o **postępowaniu zażaleniowym** obowiązujące w postępowaniu, którego skarga dotyczy.
- Sąd powinien wydać orzeczenie w terminie 2 miesięcy od daty złożenia skargi.
- Skarga nie spełnia wymogów formalnych – **odrzućenie** bez wzywania do uzupełnienia braków.
- Skarga wniesiona przez nieuprawnionego lub niedopuszczalna – **odrzućenie**.
- Skarga niezasadna – **oddalenie**.
- Skarga zasadna – sąd, uwzględniając skargę **stwierdza, że w postępowaniu, którego skarga dotyczy, nastąpiła przewlekłość postępowania**.

Uwzględnienie skargi

- stwierdzenie, że nastąpiła przewlekłość postępowania;
- na żądanie skarżącego lub z urzędu sąd zaleca podjęcie odpowiednich czynności w wyznaczonym terminie, chyba że wydanie zaleceń jest oczywiście zbędne – **nie mogą one wkraczać w zakres oceny faktycznej i prawnej sprawy;**
- na żądanie skarżącego sąd przyznaje od Skarbu Państwa sumę pieniężną w wysokości od 2000 do 20 000 złotych

**RZETELNY
PROCES
KARNY**

Pojęcie rzetelnego procesu

Wywodzi się z regulacji międzynarodowych – art. 6 EKPC, art. 14 MPPOiP – oraz art. 45 Konstytucji. Prezentowane są różne stanowiska, wyjaśniające czym jest „rzetelny proces”.

1. Jest to w zasadzie synteza zasad (cech) procesu, które mają na celu zabezpieczenie praw i obowiązków jego uczestników. Według tego rozumienia, zasada rzetelności procesowej to „zasada zasad”, z której wynikają pozostałe; skierowana jest ona przede wszystkim do organów procesowych.
2. „Konstrukcja rzetelnego procesu” to pewien model postępowania, będący przejawem współczesnej tendencji jego rozwoju, odnoszący się do nadrzędnych wartości – zarówno o charakterze prawnym jak i pozaprawnym. W takim ujęciu wszystkie zasady i instytucje procesowe powinny być zgodne z modelowym założeniem „rzetelności”, a w przypadku ewentualnych rozbieżności, postuluje się ich zmianę. (prof. Wiliński)

Definicja „rzetelnego procesu”

Najczęściej definiuje się rzetelny proces poprzez wyszczególnienie cech postępowania:

- *Prof. Świda* – zasada prawa do rzetelnego procesu obejmuje prawo do sprawiedliwego i publicznego rozpoznania zasadności każdego oskarżenia w toczącej się sprawie, w rozsądnym terminie, przez niezawisły i bezstronny sąd.
- *Prof. Waltoś* – zgodnie z zasadą uczciwego procesu, organ powinien prowadzić postępowanie traktując lojalnie jego uczestników, respektować ich poczucie godności, informować o obowiązkach i uprawnieniach, dążyć do szybkiego rozstrzygnięcia sprawy oraz, w razie kolizji zasad procesowych, wybierać takie rozwiązanie, które jest najbardziej przyzwoite w jego rozumieniu.

Zasady procesowe składające się na pojęcie rzetelnego procesu

1. Postępowanie musi się toczyć przed **niezawisłym** (gwarancja odnosząca się do osoby sędziego), **niezależnym** (gwarancja odnosząca się do sądu jako instytucji) **bezstronnym i ustanowionym przez ustawę, właściwym sądem**.
2. Równouprawnienie stron postępowania (zasada równości broni)
3. Zasada informacji prawnej (procesowej) – uczestnicy muszą być informowani w toku postępowania o ich prawach i obowiązkach w toku postępowania
4. Rozstrzygnięcie sprawy w rozsądnym terminie (zasada sprawności (szybkości) postępowania).
5. Zasada jawności (wewnętrznej – dla stron i zewnętrznej – dla publiczności) postępowania
6. Zagwarantowanie oskarżonemu prawa do obrony
7. Zasada bezpośredniości
8. Zasada domniemania niewinności i in dubio pro reo
9. Zasada kontroli orzeczeń (prawo do wniesienia środka zaskarżenia)
10. Zakaz powtórnego sądenia i karania za ten sam czyn (**zasada *ne bis in idem***).

Rzetelny proces jako pojęcie nie do końca sprecyzowane

Warunki rzetelnego procesu nie są katalogiem zamkniętym. W swoich orzeczeniach ETPCz, interpretując art. 6 EKPC, wskazuje na coraz to nowe gwarancje jakie powinny zostać spełnione w „rzetelnym procesie” np. prawo do odszkodowania czy rzetelność w zakresie ponoszenia kosztów procesu.

Wymóg rzetelnego postępowania nie odnosi się tylko do postępowania przed sądem. Nie można uznać procesu za prowadzonego w sposób zgodny z modelowym założeniem rzetelności, jeżeli na wcześniejszym jego etapie – w postępowaniu przygotowawczym – zostało np. naruszone prawo do obrony. Należy jednak uwzględnić specyfikę tej części procesu w zakresie np. ograniczonej jawności zewnętrznej czy dostępu do informacji.

Rzetelność procesu karnego a postępowanie przygotowawcze

- „Nawet jeśli podstawowym celem Artykułu 6 Konwencji, w odniesieniu do postępowań karnych, jest zapewnienie sprawiedliwego procesu przez „sąd” właściwy do rozpoznania „sprawy karnej”, to nie wynika z tego, że Artykuł ten nie ma zastosowania w postępowaniu przygotowawczym. Tak więc Artykuł 6, a zwłaszcza jego paragraf 3, może być właściwy zanim sprawa zostanie przekazana do sądu, w zakresie, w jakim rzetelność procesu może zostać poważnie zakłócona przez początkowe niezastosowanie się do jego postanowień”
- Wyrok ETPC w sprawie Imbrioscia p. Szwajcarii, 24.11.1993 r., § 36

Warunki rzetelnego procesu

- Rzetelność postępowania sądowego musi znajdować odzwierciedlenie w:
 - organizacji sądownictwa
 - zasadach postępowania karnego.
- Organizacja sądownictwa, która pozwala na uznanie procesu za rzetelny:
 1. **sąd musi być ustanowiony ustawą** – zakaz powoływania sądów *ad hoc* oraz wymóg ustawowego ustalenia jurysdykcji sądu w danej sprawie; wymóg odnosi się także do procedury wyznaczania składu orzekającego, określenia składu orzekającego, umocowania sędziów oraz wskazania przesłanek ich wyłączenia (i możliwości stron składania wniosków o wyłączenie);
 2. **niezawisłość** – w EKPC niezawisłość odnosi się do sądu jako instytucji (w polskiej literaturze. Konstytucji – niezależność sądu) oraz do sędziego jako osoby orzekającej; ważne są 3 elementy niezawisłości: długość kadencji sędziego, sposób ich mianowania; istnienie mechanizmów zabezpieczających przed naciskami zewnętrznymi (odrębność m.in. od władzy wykonawczej)
 3. **bezstronność**

Celem jest budowanie społecznego zaufania do wymiaru sprawiedliwości. Organ orzekający nie może być postrzegany jak funkcjonariusz wykonujący polecenia przełożonych

Baka p. Węgrom

Wyrok Wielkiej Izby ETPC z 23.06.2016 r.

Jednocześnie Trybunał podkreśla, że mając na uwadze w szczególności rosnące znaczenie trójpodziału władzy i zabezpieczenia niezależności sądownictwa, **wszelkie ingerencje w wolność wyrażania opinii przez sędziów na stanowisku takim jak stanowisko skarżącego wymagają uważnej analizy ze strony Trybunału.** Ponadto kwestie dotyczące funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości **wchodzą w zakres interesu publicznego, nad którym debata zazwyczaj objęta jest wysokim poziomem ochrony na podstawie art. 10.** Nawet jeżeli kwestia, której dotyczy debata, ma **implikacje polityczne, nie jest to wystarczającym powodem ku temu, aby zabraniać sędziemu wypowiedania się w danej sprawie.** Kwestie dotyczące trójpodziału władzy mogą wiązać się w społeczeństwie demokratycznym z bardzo ważnymi zagadnieniami, o których społeczeństwo ma zasadne prawo być informowane i które wchodzą w zakres debaty politycznej

166. W kontekście art. 10 Konwencji Trybunał musi uwzględnić okoliczności i ogólny kontekst, w których padły dane wypowiedzi. Musi przyjrzeć się zaskarżonej ingerencji w świetle całej sprawy zwracając szczególną uwagę na stanowisko zajmowane przez skarżącego, jego wypowiedzi i kontekst, w jakim padły.

167. Trybunał **przypomina również o „mrozącym efekcie”,** jaki groźba sankcji wywiera na wykonywanie prawa do wolności wyrażania opinii, w szczególności w przypadku innych sędziów chcących uczestniczyć w debacie publicznej poświęconej wymiarowi sprawiedliwości i sądownictwu. Skutek ten, który działa na szkodę społeczeństwa jako całości, jest **również czynnikiem dotyczącym proporcjonalności sankcji lub nałożonego środka karnego.**

Warunki rzetelnego procesu wprost wyrażone w EKPC

1. **Jawność postępowania** (publiczność procesu) – jawność zewnętrzna; jawność postępowania przed sądem i jawność ogłoszenia wyroku
2. Rozstrzygnięcie sprawy w **rozsądnym terminie**
3. **Domniemanie niewinności** – naruszone także wtedy, gdy oskarżony będzie zobowiązany do wytłumaczenia okoliczności sprawy, mimo że brak jest dowodów dla niego niekorzystnych (odwrócenie reguły in dubio pro reo)
4. Prawo do informacji o przyczynach **oskarżenia** – należy informować także o zmianach zarzutu, żeby osoba przeciwko której prowadzone jest postępowanie nie była zaskoczona zmianą kierunku postępowania
5. **Odpowiedni czas na przygotowanie się do obrony** – ważny element to efektywny dostęp do materiału dowodowego (jawność wewnętrzna)
6. Prawo do korzystania z pomocy **obrońcy**

Warunki rzetelnego procesu wprost wyrażone w EKPC

7. Obecność przy przesłuchaniu świadków – nie jest to uprawnienie o charakterze bezwzględny (absolutny)

- jeden z warunków respektowania równości broni w procesie – należy zapewnić oskarżonemu, by był obecny podczas przesłuchania wszystkich świadków, chyba że jest to utrudnione lub niemożliwe. W takich okolicznościach należy zapewnić możliwość ustosunkowania się do złożonych zeznań;
- niekiedy niemożność przesłuchania świadków może wynikać z niechęci świadków do osobistego stawianictwa będącego skutkiem szczególnych okoliczności sprawy – np. świadek jest małoletni, przestępstwo jest szczególnie wrażliwe; istnieją obawy o bezpieczeństwo świadka (problem – świadek anonimowy i wiarygodność świadka anonimowego)

8. Prawo do korzystania z pomocy tłumacza – nie trzeba tłumaczyć wszystkich akt sprawy, ale tylko te materiały, które są niezbędne dla zapewnienia rzetelności postępowania. W przypadku rozprawy można poprzestać na ustnym tłumaczeniu.

Schtschaschwili p. Niemcom

Wyrok Wielkiej Izby ETPC z 15.12.2015 r.

- Artykuł 6 § 3 (d) ustanawia zasadę, zgodnie z którą zanim oskarżony zostanie skazany, co do zasady wszystkie dowody na jego niekorzyść muszą zostać przeprowadzone w jego obecności na jawnej rozprawie w celu przedstawienia argumentów przeciwnych (wyrok ETPC (Wielka Izba) w sprawie Al-Khawaja i Tahery p. Zjednoczonemu Królestwu).
- Użycie jako dowodu zeznań złożonych na etapie dochodzenia policyjnego oraz przed sędzią śledczym nie jest samo w sobie sprzeczne z Artykułem 6 §§ 1 i 3 (d), pod warunkiem, że zostały zachowane prawa do obrony.
- Zgodnie z zasadami ustalonymi w wyroku *Al-Khawaja i Tahery* koniecznym jest badanie zgodności z Artykułem 6 §§ 1 i 3 (d) Konwencji postępowania, w którym zostały użyte jako dowód zeznania złożone przez świadka, który nie był obecny na rozprawie w trzech etapach:
 - (i) czy **zaistniał ważny powód nieobecności świadka**, a co za tym idzie, dopuszczenia jako dowodu niezweryfikowanych zeznań nieobecnego świadka;
 - (ii) czy **dowód z zeznań nieobecnego świadka był jedyną lub decydującą podstawą skazania oskarżonego**
 - (iii) czy zaistniały wystarczające **czynniki równoważące**, w tym silne gwarancje proceduralne, **rekompensujące obronie utrudnienia spowodowane w rezultacie dopuszczenia niezweryfikowanych dowodów oraz zapewniające, że cały proces był sprawiedliwy**

Warunki rzetelnego procesu niewyrażone wprost w EKPC

- 1. Prawo dostępu do sądu** – mniej istotne w sprawach karnych, ale warto pamiętać o pokrzywdzonym (dostępie pokrzywdzonego) do sądu, tj. prawie do zainicjowania postępowania w sprawach karnych.
 - zob. wyrok ETPC w sprawie Khaylo p. Ukrainie (13.11.2008 r.); EKPC nie przyznaje pokrzywdzonemu prawa do prywatnej zemsty w sprawach karnych ani *actio popularis*
- 2. Równość broni** – każdej ze stron należy zapewnić rozsądną sposobność przedstawienia sprawy nie stawiając jej w położeniu wyraźnie i istotnie gorszym wobec jej przeciwnika;
 - ważna słuszna równowaga między stronami; nie powinno się traktować oskarżonego w sposób zmniejszający jego odporność fizyczną i psychiczną
- 3. Kontradiktoryjność postępowania przed sądem** – oskarżyciel i oskarżony muszą mieć możliwość uzyskania informacji na temat materiału dowodowego, skomentowania go i odniesienia się do wypowiedzi drugiej strony; strony postępowania sądowego muszą zostać rzeczywiście wysłuchane
 - równość broni w dostępie do materiału dowodowego jest warunkiem kontradiktoryjności (jawność wewnętrzna), ale nie jest to uprawnienie o charakterze absolutnym i można ograniczyć dostęp do informacji, np. gdyby ich ujawnienie prowadziło do ujawnienia tajnych metod pracy policji. **Ograniczenia muszą być niezbędne**

Inne elementy rzetelności postępowania

1. Prawo do milczenia – nie można wywodzić z milczenia oskarżonego negatywnych dla niego konsekwencji
2. Zasada ne bis in idem (art. 4 protokołu 7 do EKPC)
3. Prawo do odwołania się (art. 2 protokołu 7 do EKPC)

The End